

HÜSEYİN HABLİ

alan Hablî'nin hat sanatını öğrenme müddeti on yıldan daha fazla sürmüştür, çünkü Hâfız Osman 1110'da (1698) vefat etmiştir. Bu sebeple Kebecizâde Mehmed Vasfî'nin düzenlediği hattat silsilesinde yer alan, "Kırk dört yaşında yazıya başlamış ve kırk beş yaşında icâzet almıştır" ifadesini kabul etmeye imkân yoktur.

Hüseyin Efendi, Beyazıt'taki Eski Saray'da meşk muallimi olarak vazifeliyken 1145'te (1732) "kâtib-i sarây-ı sultânî" sıfatıyla Topkapı Sarayı'nın hat hocalığına ve Eminönü'ndeki Yeni Vâlide Camii'nin ikinci imamlığına getirilmiş, ayrıca Ayaşofya mektebinde de hat muallimliği yapmıştır.

Birçok mushaf, en'âm, delail, evrâd, kıta, murakka' (TİEM, nr. 2472, 1149/1736) yazan Hüseyin Hablî 1157 yılı Şâbanının ilk günlerinde (1744 Eylül ortaları) vefat ederek Karacaahmet Mezarlığı'na defnedilmiştir, kabri bugün yok olmuştur.

Hâfız Osman'dan bu yana süregelen hattatlar silsilesinde muteber mevkii ve çok sayıda talebesi bulunan Hüseyin Hablî'nin yetiştirdiği mühim isimler şunlardır: Yahyâ Fahreddin (İmam Sarı Yahyâ), Mehmed Hamdi (Karalamacı), Yamakzâde Sâlih, Derviş Ali (Üçüncü) ve İbrâhim Afif.

BİBLİYOGRAFYA :

Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 172-173; Habîb, *Hat ve Hattâtân*, İstanbul 1305, s. 108; Cl. Huart, *Les calligraphes et les miniaturistes de l'orient musulman*, Paris 1908, s. 162-163; Suyolcuzâde, *Devhatü'l-küttâb*, s. 38; Şevket Rado, *Türk Hattatları*, s. 145, 287; [M. Uğur Derman], "Hüseyin-i Hablî", *TA*, XIX, 427.

M. UĞUR DERMAN

HÜSEYİN HÂLİD BEY (1853-1920)

Türk müzikisi bestekârı.

İstanbul'da doğdu. Makâm-ı Seraskerî Muhâsebat Dairesi mümeyyizlerinden Hâfız Said Bey'in oğludur. Küçük yaşta Enderun'a alındı. Müsiki kabiliyetiyle dikkati çekerek kısa zamanda Muzika-i Hümayun'a geçti. Temel müsik bilgilerini buradan edindiği anlaşılmaktadır. Bir müddet sonra müezzin-i şehriyâriler arasında yer alan Hâlid Bey bu vazifesinde sermüezzinliğe kadar yükseldi. Sermüezzinlik görevine hangi padişah zamanında getirildiğine dair bilgi mevcut değilse de bunun II. Abdülhamid döneminde olması kuvvetle muhtemeldir. Bu görevinden kolağası rütbesinde iken emekliye ayrılan Hâlid Bey Üsküdar'da Nuhkuşu'ndaki

evinde vefat etti ve Karacaahmet Mezarlığı'nın Selimiye Tekkesi karşısındaki bölüme defnedildi. Ağabeyi Kemânî Ali Haydar Bey, eserlerinde Türk müzikisi makam ve usullerini kullanmasıyla tanıyan ilk operet bestekârlarındandır.

Saraydaki görevinden dolayı Müezzin Hâlid ve Müezzinbaşı Hâlid Bey olarak da anılan Hüseyin Hâlid, bestekârlığının yanı sıra iyi bir kanun icracısı ve müsiki hocası olarak da bilinmektedir. Dinî ve din dışı sahada bestelediği eserlerden tevşih, ilâhi, saz semâisi ve şarkı formlarındaki on altısı günümüze ulaşmış olup bunlar arasında güftesi Aziz Mahmud Hüdâyî'ye ait, "Sadır-ı cem'i'l-mürselin sensin yâ Resûlallah" mısraı ile başlayan düğâh tevşihî en meşhurlarındandır. Talebeleri arasında Bulgurlulu Hâfız Hüsnü ile kendisinden kanun dersi alan Abdülkadir Töre özellikle zikredilmesi gereken sanatkârlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Türk Musikisi Klasiklerinden İlahiler (İstanbul Konservatuarı neşriyatı), İstanbul 1933, II, 115; Ergun, *Antoloji*, II, 633, 645; Mahmut Ragıp Gazimihal, *Türk Askerî Muzikaları Tarihi*, İstanbul 1955, s. 104; Şengel, *İlahiler*, II, 71; IV, 48-49; Kıp, *TSM Saz Eserleri*, s. 9; *TSM Sözlü Eserler*, s. 72, 79, 128, 188, 296, 297, 351, 370; Gültekin Oransay, "Yayınlanmış Türk Din Musikisi Sözlü Anıtlarının Ezgileyicileri", *AÜ İlahiyat Fakültesi İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, III, Ankara 1977, s. 183; Öztuna, *BTMA*, I, 321.

NURİ ÖZCAN

HÜSEYİN HÂLİS EFENDİ (ö. 1919)

Son dönem

zâkirbaşılardan, bestekâr.

İstanbul'da doğdu ve burada yaşadı. Döşemeci İbrâhim Efendi'nin oğludur. Son devrin meşhur zâkirbaşılardan Balat İmamı diye tanınan Hâfız Hasan Efendi'den faydalandı ve ondan pek çok ilâhi ve şuşul meşketti. Bu arada hıfzını tamamladı. Evkaf Mahkemesi mümeyyizliği yaptı ve Şehremini'de Remî Mehmed Efendi Kâdirî Dergâhı şeyhliğinde bulundu. 7 Muharrem 1338 (3 Ekim 1919) tarihinde vefat ederek tekkenin hazîresine defnedildi. Kardeşi Şeyh Râşid Efendi devrinin önemli zâkirbaşı ve müsikşinaslarından. Son dönem zâkirbaşılardan Selâhattin Gürer de yeğenidir.

Kıyâmî ve devrânî zâkirbaşılardan olan Hüseyin Hâlis Efendi, zâkirbaşılıktaki şöhreti kadar dinî eserleriyle de bestekârlıktaki gücünü ortaya koymuştur. No-

tası günümüze ulaşmış altı ilâhisinden güftesi Eşrefoğlu Rûmî'ye ait, "Ben dost hevâsına düştüm" mısraı ile başlayan rast ilâhisiyle güftesi Ümmî Sinan'a ait, "Erenlerin sohbeti ele giresi değil" mısraı ile başlayan bayatî ve düğâh ilâhileri meşhurdur.

BİBLİYOGRAFYA :

Ergun, *Antoloji*, II, 490, 660; Şengel, *İlahiler*, I, 78; II, 70; Töre, *İlahiler*, IX, 219, 232, 237, 240-241; Öztuna, *BTMA*, I, 323.

NURİ ÖZCAN

HÜSEYİN b. HAMDÂN b. HAMDÛN

(حسين بن حمدان بن حمدون)

Ebû Abdillâh (Ebû Ali) Hüseyin b. Hamdân b. Hamdûn b. el-Hâris el-Adevî et-Tağlibî (ö. 306/918)

Abbâsiler'in Hamdâniler'e mensup vali ve kumandanlarından.

Hamdâniler'e adını veren Hamdân b. Hamdûn'un oğlu, aynı hânedanın kurucusu kabul edilen Ebû'l-Heycâ Abdullah'ın kardeşi ve Halep Hamdânî Emîri Seyfûddevle'nin amcasıdır. Abbâsî halifeleri Mu'tazîd-Billâh, Müktefi-Billâh ve Muktedir-Billâh dönemlerinde çeşitli görevlerde bulunan Hüseyin, Hamdâniler'in kuruluşunda önemli hizmetleri görülen bir emirdir.

Hüseyin'in tarih sahnesine çıkışı, Hâricî isyancılarından Hârûn eş-Şârî'nin mütefik olan babasının Erdümüş Kalesi'ni ona bırakarak kaçması ile başladı (282/895). Sorumluluğu yüklediği ilk günlerde askerî dehasını kullanarak kaleyi Halife Mu'tazîd-Billâh'a teslim eden Hüseyin onun en çok güvendiği yardımcılarından biri oldu. Hüseyin'in ilk görevi Hârûn eş-Şârî'nin takibi ve yakalanması oldu. Bu sayede daha önce şart koştuğu üzere hem hapisteki babasını serbest bıraktırdı, hem kabilesi Tağlib'in ödemesi gereken vergisini affettirdi, hem de 500 kişilik bir süvari birliğinin kumandanlığını elde etti (283/896). Cibâl bölgesinde Bekir b. Abdülâzîz b. Ebû Düle'f'e karşı düzenlenen harekette de Hüseyin kendini gösterdi. Hüseyin b. Hamdân, Abbâsî hilâfetine asıl hizmetlerini Suriye ve Irak'ı kasıp kavuran Karmatîler'e karşı verdiği mücadelelerle yaptı. Halife Müktefi-Billâh tarafından Karmatî lideri Hüseyin b. Zikreyh'i takiple görevlendirilen Muhammed b. Süleyman'ın ordusunda sağ kanat kumandanı olarak görev aldı. Kendine "mehdî, emîrül'müminîn" unvanı veren Hüseyin'in yakalan-

masında (291/904) en büyük pay Hüseyin b. Hamdân'a ait olmuştur (İbnü'l-Esîr, VII, 524, 531).

Hüseyin b. Zikreveyh'in öldürülmesinden sonra kendine Nasr adını takan Ebû Gânim Abdullah b. Saîd, bedevî Arap kabileleri arasında Karmatî propagandası yapıp taraftar toplamaya başladı. Ebû Gânim de daha ziyade Kelb, Asbağ ve Uleys kabilelerinden topladığı kişilerle Suriye'yi kasıp kavurdu. Bunları bastırmakla yine Hüseyin b. Hamdân görevlendirildi. Onun geldiğini öğrenen Karmatîler konaklama yerlerindeki su kuyularını tahrip ederek çöle kaçtılar. Susuzluk yüzünden onları takip edemeyen Hüseyin Rahbe'ye geri döndü. Serbest kalan Karmatîler ise kıyımlarına devam ettiler. Halife Müktefî-Billâh bu defa onların üzerine Muhammed b. İshak'ı gönderdi ve Hüseyin b. Hamdân'a da ona yardımcı olmasını emretti. Kısırlıdıklarını anlayan Karmatîler reisleri Ebû Gânim Nasr'ı öldürdüler (293/905-906). Bundan sonra Karmatîler ikiye ayrıldı; bir grup pişmanlık duyarken diğer grup savaşa devam etti. Pişmanlık duyanlar halife tarafından bağışlandı; direnmeye devam edenlerse Hüseyin b. Hamdân tarafından imha edildi (294/907). Bu arada Hüseyin, 292'de (905) Mısır Tolunoğulları Hükümdarı Hârûn b. Humâreveyh'i bertaraf etmek üzere görevlendirilen ordu kumandanı Muhammed b. Süleyman'a refakat etti. Mısır'ın yeniden Abbâsî kontrolüne girmesinden sonra Hüseyin'e Mısır valiliği teklif edildi ise de bunu kabul etmedi ve Bağdat'a döndü. 295'te (907-908) Hüseyin b. Hamdân, başta Kelb olmak üzere Tay ve Esed kabileleri bedevîleriyle uğraşmak zorunda kaldı. Önce Kelbîleri, ardından da el-Cezîre'yi yağmalayan Temîmliler'i Hunâsira yakınlarında mağlûp etti.

Askerî başarılarla güçlenip nüfuz kazanan Hüseyin, Bağdat'ta Müktefî-Billâh'ın halefinin tayini konusunda rol oynayacak duruma geldi. Halife Müktefî'nin yerine Mu'tazîd-Billâh'ın henüz on üç yaşındaki oğlu Muktedir-Billâh'a biat edilmesi üzerine aralarında Hüseyin b. Hamdân'ın da bulunduğu emîr, kadî ve kâtipler Vezir Abbas b. Hasan el-Cerçerâf'nin yanında toplanarak Abdullah b. Mu'tez-Billâh'ın halife olmasını kararlaştırdılar. Abdullah b. Mu'tez-Billâh da bu teklife kan dökülmemesi şartıyla razı oldu. Muktedir-Billâh tarafını tutan Abbas b. Hasan ise başlarında Hüseyin'in bulunduğu grup tarafından öldürüldü. Muktedir hal'edilerek Abdullah b. Mu'tez-Billâh'a biat edildi (296/909).

Muktedir-Billâh'ın kısa sürede hâkimiyeti yeniden sağlaması üzerine ona muhalif grup içinde yer alıp kendisini öldürmek için başarısız bir girişimde bulunmuş olan Hüseyin b. Hamdân Musul'a kaçtı. Kardeşi ve Musul Valisi Ebû'l-Heycâ'nın kendisini takiple görevlendirildiğini öğrenince Sincar'a doğru yola çıktı. Yolda kardeşiyle girdiği çatışmada yenildiyse de kaçmayı başardı. Daha sonra Musul'dan Bağdat'a gitmekte olan Ebû'l-Heycâ ile Tikrit yakınlarında tekrar karşılaştı ve ona önemli kayıplar verdirirdi. Ebû'l-Heycâ'nın Bağdat'a gidişinden sonra Hüseyin, kardeşi İbrâhim ve Vezir İbnü'l-Furât aracılığı ile Halife Muktedir'den eman aldı. Bir süre sonra Kum ve Kâşân valiliklerine tayin edildi. 297 (910) yılında Saffârî Emîri Leys b. Ali'nin Fars eyaletini istilâ etmesinden sonra Errecân'a kaçan Sübkerâ'ya yardım için Muktedir-Billâh tarafından görevlendirilen Mûnis el-Muzaffer'e (el-Hâdim) destek vermek amacıyla Hüseyin Kum'dan Beydâ'ya geldi. Hüseyin'i yakalamak isteyen Leys'in ordusu ağır zayıat verdi. Bunun üzerine Leys Mûnis'in ordusunun önüne düştü ve savaşı kaybetti. 298'de (911) mağlûp edilen âsi Sübkerâ'nın Abdullah b. Muhammed el-Kattâl adlı kumandanını esir alan Hüseyin daha sonra Bağdat'a döndü ve Diyârrebîa valiliğine gönderildi. 301 (913) yılında Bizans'a karşı başarılı bir sefer düzenledi. Ancak Hüseyin b. Hamdân'ın el-Cezîre bölgesinde halifeye itaati pek uzun sürmedi. 303'te (915) istiklâlini ilân ederek kendi adına vergi toplamaya başladı. İbnü'l-Esîr'e göre bu isyanın sebebi, Vezir İbnü'l-Cerrâh Ali b. İsâ'nın Hüseyin'den topladığı vergileri kendisine yolladıktan sonra bölgenin idaresini Bağdat'tan gönderilen memurlara bırakmasını istemiş olmasıdır (el-Kâmil, VIII, 92). Canard ise bu konuda vezirin eyaletin malî sorumluluğunu Hüseyin'in elinden alması, Hüseyin'in malî yükümlülüğünü yerine getirememesi veya onun hep bağımsızlığı düşünmesi ihtimalleri üzerinde durmaktadır (EI² [Fr.], III, 640).

Muktedir-Billâh tarafından üzerine gönderilen Emîrû'l-ümerâ İbn Râik kumandasındaki orduyu mağlûp eden Hüseyin daha sonra Emîr Mûnis el-Muzaffer kuvvetlerine yenildi ve İrmîniye'ye doğru kaçarken yakalandı. Bağdat'a getirilerek hapse atıldı. Hamdânî emîrlere güveni sarsılmış olan Muktedir'in emriyle Ebû'l-Heycâ dahil bütün kardeşleri de hapsedildi. İki yıldan fazla bir süre hapiste kalan Hüseyin, Cemâziyelevvel 306'da (Ekim

918) Halife Muktedir-Billâh'ın emriyle idam edildi. Hüseyin'in idam edilmesine, Azerbaycan ve İrmîniye Valisi Yûsuf b. Ebû's-Sâc'ın isyanıyla irtibatlandırılmaktadır. Muhtemelen Vezir İbnü'l-Furât'ın, Hüseyin'in serbest bırakılarak isyanı bastırmakla görevlendirilmesi teklifi üzerine adı geçen kişilerin kendisine karşı bir komplo düzenlemek için ittifak ettiklerinden şüphelenen Muktedir-Billâh onun öldürülmesini emretmiştir. Hüseyin'in hapisten çıkması halinde tekrar isyana kalkışacağı korkusu da bu karara tesir etmiş olabilir (İbnü'l-Esîr, VIII, 111; EI² [Fr.], III, 640).

Abbâsî Devleti'ne önemli hizmetler vermiş olan Hüseyin dönemin dinî ve siyasî hareketlerinde etkili olmuştur. Onun faaliyetleri Hamdânîler'in müstakil bir hânedan kurmasına giden yolu açmıştır. Hamdânîler'in meşhur şairi Ebû Firâs, Seyfûddeve'yi konu edinen şiirlerinde amcası Hüseyin'e de yer verir ve kahramanlıklarından bahseder. Hüseyin'in Hallâc-ı Mansûr'la da ilişkisi olduğu ve Hallâc'ın ona *es-Siyâse* adlı bir eserini ithaf ettiği nakledilmektedir (İbnü'n-Nedîm, s. 243).

BİBLİYOGRAFYA :

Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), X, 39, 43-44, 104, 110-111, 121-125, 135, 140-141, 147; Ebû Firâs el-Hamdânî, *Divân* (nşr. Halîl ed-Düveyhî), Beyrut 1412/1991, s. 130-133, 149-151; Arîb b. Sa'd, *Şîlatü Târîhi't-Taberî* (Taberî, *Târîh* [Ebû'l-Fazl], XI. cilt içinde), s. 18-19, 24, 31-32, 34, 37, 55-56, 71; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecedüd), s. 243; İbn Miskeveyh, *Tecâribü'l-ümem*, I, 5-6, 15-17, 36-38; Muhammed b. Abdülmelik el-Hemedânî, *Tekmiletü Târîhi't-Taberî* (Taberî, *Târîh* [Ebû'l-Fazl], XI. cilt içinde), s. 192, 208; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* (Amrevî), XIV, 58; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, VII, 469-470, 476-477, 524, 531, 535, 541-543, 553; VIII, 14-15, 17-19, 56-57, 92-94, 111; İbnü'd-Devâdârî, *Kenzü'd-dürer* (nşr. D. Krawulsky), Beyrut 1413/1992, V, 319, 331-332; a.e. (nşr. Selâhaddin el-Müneccid), Kahire 1380/1961, I, 80-81; Safedî, *el-Vâfi*, XII, 360; İbn Tağrîberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, III, 136, 194-195; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, II, 221-222, 239, 249; *Târîh-i Sistan* (nşr. Bahar), Tahrân 1314, s. 289; Sâmi el-Keyyâlî, *Seyfûddeve ve 'aşrû'l-Hamdâniyyin*, Halep 1939, s. 16-23; Ziriklî, *el-A'lâm*, II, 254-255; M. Canard, *Histoire de la dynastie des hamdânides de Jazira et de Syrie*, Paris 1951, s. 307-340; a.mlf., "Husayn b. Hamdan", EI² (Fr.), III, 639-641; D. Sourdel, *Le vizirat 'abbaside de 749 a 936*, Damas 1959-60, I, 370-371; II, 403-407; Saîd ed-Dıvecî, *Târîhu'l-Mevşil*, Musul 1402/1982, s. 89-98; Hasan İbrâhim, *İslâm Tarihi*, IV, 12-13; Abdüsselâm et-Termânîni, *Ahdâşü't-târîhi'l-İslâmî*, Dimaşk 1411/1991, II, 414-415; Mustafa eş-Şek'a, *Seyfûddeve el-Hamdânî ev memleketü's-seyf ve devletü'l-aqlâm*, Kahire, ts. (Âlemü'l-küttüb), s. 31-33; T. H. Weir, "Hüseyin", *IA*, V/1, s. 641.

